

Papu i čuva ga zdrava i nepovrijeđena Crkvi svojoj. I dao Bog da uskoro mognemo čitati i druga dva najavljena dijela o Isusu iz Nazareta.

Želimir Puljić

Sociološka studija o pomiriteljskoj ulozi vjerskih poglavara u BiH

Tales of War and Peace. Religious Leaders During and After the War in Bosnia and Herzegovina: Calculated Hypocrisy or Paving the Way for Peace, Pax Christi, Utrecht, March 2008., 69 str.

Nakon disertacije P. Goodwina iz 2006. god. koji predbacuje stranim diplomatima i vojnicima da ne uzimaju ozbiljno vjerske zajednice pri pomaganju u izgradnji socijalne kohezije u BiH,¹ i ovu su studiju priredili dobronamjerni stranci koji uvažavaju kontinuiranu prisutnost islama, pravoslavlja, katolicizma i židovstva kod nas. Autorima je cilj "steći uvid u djelovanje religije i vjerskih poglavara na buđenje i razvoj mirovnog procesa te formulirati preporuke za političku strategiju" (str. 5). U uvodu ističu da su se vjerski poglavari sastajali svaki sa svojim vojnicima i davali im svoj blagoslov, ali ovom studijom ne pokušavaju "donijeti konačno tumačenje koja je strana najviše doprinijela proširenju sukoba" (str. 9). Upozoravaju da su se intervjuirane osobe iz BiH redovno razilazile u procjenjivanju uloge religije, "jer svaka od ovih religijskih zajednica još uvijek različito gleda na ono što se dogodilo u

tijeku rata, a mnoge rane još su otvorene" (str. 11).

Autori su u pravu kada tvrde da je religija najvažnija razlika između Bošnjaka, Srba i Hrvata u BiH, te da je ona bila stabilni faktor tijekom povijesti: "Dok su se nekoliko puta promijenili politički sistemi i granice, religija je ostala konstantni čimbenik" (str. 17). Prihvaćaju termin Pavla Mojzesa *etnoreligioznost* za usku povezanost religijskoga i nacionalnoga identiteta (u knjizi *Religion and the War in Bosnia*, Scholar Press, Atlanta 1998.). Optužuju vjerske poglavare da su "odviše isključivo mislili o napretku svoje zajednice a ignorirali rizik destabilizacije, raspada i rata" (str. 17). Hvale pojedince u naše tri vjerske zajednice koji su otvoreni za među-religijski dijalog, ali piredivači praktično ignoriraju stabilne službe muftija, episkopa, biskupa, imama i svećenika. Kao da žale što se od građana očekuje "izvjesna religijska pozadina ili pripadnost. Ateisti su ignorirani te često smatrani građanima drugog reda i nemoralnim pojedincima" (str. 21). Zaista ponekad vjernici kao većina u društvu diskriminatorski nastupaju prema ateistima kao manjini, ali se čudim što priredivači ove studije nisu osudili borbeni sekularizam ateista u državnim strukturama, prosvjeti i medijima koji još uvijek pokušavaju religiju tretirati kao strogo privatnu stvar građana priječeći vjerskim zajednicama utjecaj na javno područje u pluralnom građanskom društvu. U demokratskim i razvijenim državama Europe religije jesu odvojene od države, ali se njihov glas sluša te prosvjetna i socijalna služba podupire. Istina je da je "povezanost vjerskih svetinja i političke propagande dovela do okrutnih zločina, čak i do genocida nad ljudima koje su običavali nazivati susjedi-

¹ Usp. moju recenziju ove disertacije, u: *Vrhbosnensia*, X (1/2006), 190-194.

ma”, ali autori tek stidljivo napominju da su prema procjeni vjerskih poglavara “političari instrumentalizirali religiju” (str. 21).

Prema ovoj studiji neki od 19 intervjuiranih uvjereni su da su religijski poglavari pozitivno utjecali na politička rješenja i doprinisili popuštanju napetosti. Dopuštaju da nakon rata imami i župnici doprinose poznavanju “drugih”. Autori žale što su nevladine organizacije, koje u BiH rade na pomirenju, “imale vrlo slabe kontakte s vjerskim zajednicama. Vodili su ih često pojedinci koji su ateisti ili nisu bili spremni očitovati vlastiti religiozni identitet” (str. 32). Među negativne utjecaje vjerskih poglavara autori ubrajaju “velik izostanak kritike protiv političkih vođa... Dapače, postoje brojni izvještaji o vjerskim poglavari- ma koji su iskoristili svoj utjecaj za podršku nacionalističkom programu” (33). U tom kontekstu tvrde: “Sigurno većina vjerskih poglavara slala je kontradiktorne poruke svojim zajednicama. Izražavali su podršku dijalogu i međusobnom razumijevanju uopćenim i apstraktnim izrazima na međunarodnim konferencijama, a po povratku u Bosnu branili su interese samo svoje nacionalne i religijske skupine te izražavali potpuno drugačija gledišta. Ovi vjerski poglavari (većina, ne svi!) učinili su da njihove izjave o miru, dijalogu i toleranciji izgledaju licemjerne” (34).

Ovo je preoštara sud stranih promatrača koji ne mogu ili neće uzeti u obzir potrebe i očekivanja ugroženih vjernika i sunarodnjaka u našoj kompliciranoj državi. Navode citat iz odgovora jednoga intervjuiranog koji kaže da je “kvaliteta religijskih poglavara bila u najbolju ruku osrednja, što znači da nisu imali sposobnosti za obavljanje istinske uloge voditelja u vlastitoj religijskoj zajednici i u društvu općenito” (str. 35). Međutim, tko postavlja kriterije za imenovanje ili izbor vjerskih poglavara?

Ovakve izjave daju ponekad osporavatelji u našim zajednicama koji ih kritiziraju poput lijevo usmjerenih političara i sociologa a ne trude se kao biblijski proroci u svojoj zajednici ostati i *reformirati je iznutra*. Ovakve kritike često dolaze od onih koji očekuju da biskupi, episkopi i muftije učine ono što demokratski izabrani političari ne čine ili odbijaju činiti!

Priredivači studije s pravom uočavaju da oprečno vrednovanje događaja iz daleke povijesti i nedavnoga rata priječi održivi proces pomirenja jer “ni političari ni vjerski poglavari nisu bili voljni podržati uravnoteženiju verziju povijesti” (str. 36-37). Autori kritiziraju strane organizacije i diplomate u BiH što krivo shvaćaju ulogu religije kod nas: “Diplomati često ne razumiju što zanima vjerske zajednice. Diplomati premalo znaju o tradicijama i unutarnjoj organizaciji vjerskih zajednica i institucija” (str. 44). U tom smislu “međunarodna zajednica podcijenila je do izvjesne mjere socijalnu zadaću religijskih zajednica u BiH”. Žale što su mnoge diplomatske intervencije “bile oslabljene prekratkim investiranjem vremena, pomanjkanjem zauzetosti te slabim poznavanjem i zanimanjem” (str. 43). S ogorčenjem odbacuju izjavu Milorada Dodika da 30 % bosanskih muslimana odobravaju vehabijski pokret u BiH ili su u njemu izravno aktivni.

U *Preporukama* predlažu da “akteri razviju samokritičniji pristup, jer bi tako izbjegli manipulacije političara i povećali svoju vjerodostojnost kod drugih religijskih zajednica. Drugim riječima: samokritični pristup čini ljude pouzdanijim akterima u izgrađivanju mira” (str. 47). Nadalje, utvrđivanje istine jest izazov političarima, vojnom osoblju, vjerskim poglavarima, njihovim zajednicama i međunarodnoj zajednici. Vjerskim poglavarima potrebno je više znanja o principima, metodologiji i

praktičnom vodenju dijaloških inicijativa. Poželjno je da vjerski poglavari europskih zemalja posjećuju vjerske zajednice u BiH te ih bolje upoznaju. Valja uočavati i priznavati strah religijskih zajednica u povijesnom kontekstu BiH. Autori s pravom smatraju da je međuvjerski dijalog sastavni dio procesa europske integracije te da bi dijalog između teista i ateista u BiH "pridonosio skretanju pozornosti na univerzalna ljudska prava i vodio prema inkluzivnom pristupu razvoju društva". Iznose niz preporuka onima koji rade na pružanju internacionalne pomoći, međunarodnim vjerskim strukturama, međunarodnoj zajednici u BiH, stranim diplomatima i nevladinim organizacijama.

U zaključku pozitivno odgovaraju na pitanje iz engleskoga naslova svoje studije tvrdeći da su konkretni postupci vjerskih poglavara u ratu i nakon rata bili "smišljeno licemjerje i inicijative prema miru". Zatim dodaju: "Procesu ponovne izgradnje društva znatno bi koristilo integriranje religije, posebno uvažavanje duhovnih i kulturnih potreba stanovnika BiH. Budući da religija svakako može pridonositi izgradnji demokratskog i tolerantnog društva, rješavanje hitnih problema u BiH traži širok pristup izgradnji društva na svim razinama i na nekoliko područja. Religija sama po sebi nema gotovih rješenja. Nju treba užlijebiti u širi okvir funkcionalne države koju nosi snažno građansko društvo. Sada vjerski poglavari i vjerske zajednice imaju šansu da definiraju svoj položaj u novom društvu te uvelike pridonose heterogenom i jakom društvu" (str. 55).

Unatoč kritičkim primjedbama koje sam iznio uz pojedine dijelove, ovu studiju vrijedi proučavati jer govori o vjerskim poglavarima i njihovim zajednicama iz vizije socijalne kohezije i pomirenja nakon rata. A to se tiče svih muslimana, pravoslavaca,

katolika, Židova i ostalih u BiH. Pojedinci i skupine kojima je stalo do liječenja ratnih rana i stvaranja demokratskoga pluralnog društva znaju da izgradnju povjerenja među nacionalnim i vjerskim zajednicama u BiH ne možemo prepustiti samo strancima. Mi različiti, uz njegovanje vlastitoga religijskog i nacionalnog identiteta, imamo neke zajedničke potrebe i vrijednosti a time i "domaću zadaću" koju nam stranci ne mogu obaviti.

Mato Zovkić

Islam i kršćanstvo u dijalogu

Mark A. GABRIEL, *Jesus und Mohammed. Erstaunliche Unterschiede und überraschende Ähnlichkeiten*, Resch Verlag, Gräfelfing, 2006., 301 str. Engleski izvornik: *Jesus and Muhammed. Profound Differences and Surprising Similarities*, Charisma House, Lake Mary, Florida USA, 2004.

U globalnom svijetu otvorenih granica i tržišta kapitala sve se više susreću do jučer daleke civilizacije, kulture i religije. Kršćanstvo je već stoljećima živjelo u dodiru s islamom ali nakon Drugoga vatikanskog koncila Crkva se otvorila svijetu i dosljedno otvorenom dijalogu sa svijetom i drugim religijama i kulturama. Dijalog je nužnost modernoga vremena u susretu civilizacija i religija. Dijalogu nema alternative. Pa ipak dijalogu nije svrha dovesti do relativizma i indiferentizma prema drugima i drugačijima. Cilj je prije svega sebe u dijalogu predstaviti drugima i drugoga upoznati i poštivati kako on sebe i svoju kulturu, religiju i tradicije živi. Iz trajnoga